

NEMIS VA O'ZBEK YOZUVCHILARI ASARLARIDA PSIXOLOGIZM

Madrahimov Behzod Bahodirovich

Farg'ona davlat universiteti nemis tili fani o'qituvchisi

Annatasiya: Ushbu maqolada nemis va o'zbek yozuvchilari asarlarida ilgari surilgan psixologik yondashuvlar haqida so'z boradi. Psixologizmning barcha ko'rinishlari aks ettirilgan jumlar ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Psixologizm, adabiy-psixologizm, adabiyot, “Kecha va kunduz”, Cho'lpon, Haynrix Nayne, “Lyutesiya”, “Qish ertagi” psixologizmning turli usullari, psixologizm yetakchilari.

Badiiy adabiyotning eng nozik, o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu, psixologizm, u inson xarakterini, ichki olamini ruhiyati orqali ochib beradi. O'zbek adabiyotida inson ichki kechinmalari orqali siyosiy-ijtimoiy muhitning ma'naviy-axloqiy muammolarini ochib berish Cho'lpon qalamiga mansub «Kecha va kunduz» romanida yaqqol ko'zga tashlanadi. Cho'lpon insonning ichki olamini inson ruhiyati orqali ochib beradi. Cho'lpon o'zbek adabiyotiga o'z asarlari bilan yangicha ruh, yangicha uslub, yangi nafas, samimiyat, hayotiylik va harorat olib kirgani ayni haqiqat. «Kecha va kunduz» romanida ijodkor psixologizmning turli usullarini qo'llab, tariximizning g'oyat murakkab, mas'uliyatli bir davrini, ijtimoiy-siyosiy hayotdagi ziddiyatlar kuchaygan bir paytni aks ettirgan.

Cho'lpon «Kecha va kunduz» romanida psixologizmning mavjud usullaridan unumli foydalangan. Shunga qaramay, asarda ratsional-tahliliy, tanqidiy psixologizm yetakchiligi yaqqol seziladi. Bunga sabab yaratilgan obrazlarning murakkabligi va ziddiyatlarga boyligidir. Qahramonlar ichki olamida sodir bo'layotgan psixologik jarayon ularning ichki «men»i orqali tahlil qilinadi. Yozuvchi har qanday ruhiy holatni ichki kechinmalarni tarkibiy qismlarga bo'lib ochib beradi. Sodir etilgan har bir harakatning ma'no-mohiyati, sabablari ko'rsatiladi. Emotsional tahlil jarayonida qahramonlar o'ylaydi, fikrlaydi va sodir etilgan harakatining mantiqiy zanjirini tuzadi.

Holatning mantiqiy yakuni tanqid bilan boshlanadi. Bunga misol qilib, asarda chuqur psixologizm bilan boyitilgan Miryoqub obrazini olish mumkin. Uning xarakterida aql-farosat, epcchilik, har qanday vaziyatdan chiqib olish, o'ziga ishonch kabi xususiyatlar bor. Emotsional psixologik tahlil jarayonida uning ruhiyatida ikkiga bo'linish kuzatiladi. Biri Miryoqub – tergovchi, ikkinchisi esa javobgar. O'n bir betga cho'zilgan ushbu psixologik sud jarayonidan Miryoqubda ichki tahlil, ichki iqrar kuchliligini ko'ramiz. U o'z-o'zini aldashni xohlasa ham aldolmaydi. Shuning uchun ma'naviy-axloqiy olamiga xos barcha xususiyatlarni qo'rqmasdan tan oladi, iqrar bo'ladi.

Cho'lpon o'z asarida tashqi psixologik holat orqali personajlarining psixologik portretlarini yanada yorqinroq tasvirlagan. Masalan, Razzoq so'fi tug'ilishidagi hangomani olaylik. U doya kampir tilidan so'zlanadi: «Aylanay mehmon, kimdan xafa bo'lib tushdingiz? Kim ozor berdi sizga? Ayting! Qovog'ingizni ochsangiz-chi! Yorug' dunyoga keldingiz! Shukur qiling! Sevining! Mundoq kuling! Kulimsirang! Iljaying!» Badqovoqlik shtrixi orqali Razzoq so'fining portreti yaratilgan.

Bunday holatni ayollar obrazida ham kuzatish mumkin. Masalan, “Qurvonbibining ko'zlari qizarib, qovoqlari ko'kargan ed» Ayolning kechasi bilan tinmay, ezilib yig'lagani ma'lum. Mariyaning psixologik portretida doimiy labini tishlash shtrixi o'zi xohlamagan azobga bardosh berishini anglatadi: “Yosh juvon boshini quyi egib, yuzini chapga borgan, borgan sari qaltirashi kuchaygan, lablarini o'tkir va oppoq tishlari o'rtasida qisardi» .

Cho'lpon xarakterlarning tashqi tasviri, ko'z qarashlari, yuz o'zgarishlari, mimika, plastika yordamida qahramonlarning ichki psixologik holatidan voqif etadi. Ko'p hollarda muallif g'amga botgan tashvishli yuzlarda tabassum yoyilishini mahorat bilan tasvirlagan: «kelinning yuzlarida xuddi shu paytda bir yoqimli kulimsirash paydo bo'lgan edi». Cho'lpon kitobxon tasavvurlarini, taxminlarini cheklamaslik uchun psixologik tasvirlash usulidan foydalanadi va ma'lum maydonni fikrlar harakati uchun bo'sh qoldiradi. Bunday yondashuv psixologik holatning absolyut, batamom tugallanganligini inkor etib, kitobxonni o'zicha mushohada qilishga, xatti-harakatlar mohiyatini fikran oxiriga yetkazishga imkon beradi, chunki murakkablik darajasi oshib boradigan xarakterlarni va ichki olami ziddiyatlarga to'la, hatto o'ziga ham tushunarsiz qahramonlar psixologiyasini xolis tahlil qilish, barcha detallarni maromiga yetkazib ochib berish o'z ichki olamiga to'g'ri baho beradigan personajlarning ham, kuchli psixolog-yozuvchilarning ham qo'lidano kelishi mushkul vazifa. Bu haqida F.Dostoyevskiy shunday yozgan: «Kitobxon uchun faqat roman syujeti emas, inson psixologiyasi, ruhiyati haqidagi bilimlar ham zarur, bunday bilimlarni har bir muallif kitobxondan kutishga haqli». Cho'lpon psixologik tasvirlash usulidan unumli foydalangan. Juda ko'p holatlarda yozuvchi atayin muallif yoki uchinchi shaxs nomidan qahramon ichki olami haqida hikoya qiladi. Kitobxon psixologik kartinaga o'zi mustaqil qo'shimchalar kiritishga, mantiqan xotima yasashga imkon topadi va shu yo'l bilan inson ichki olamining eng chekka, qorong'u burchaklari ham ma'lum bo'ladi.

Haynrix Hayne 1843-yilda insoniyatning hayotini tamomila o'zgartirib yuborish da'vosi bilan chiqqan Karl Marks bilan tanishadi. Marksning ommani baxtli qilishga doir yuqumli xomxayollari ta'siriga berilgan shoir dastlabki vaqtlarda uning g'oyalariga tarafdor bo'lib yuradi. Lekin kommunistik qarashlarda kishining erkiga zo'rlik o'tkazish ustuvorligini payqab qolgach, Marksdan ham, uning g'oyalaridan ham uzoqlashadi. Ovro'podagi qaynoq ijtimoiy-siyosiy hodisalar ta'sirida shoirning poetik iqtidori o'sha yillarda ko'proq siyosiy yo'nalishdagi she'rlarida namoyon bo'ldi. Haynening "Sileziya to'quvchilari" she'ri, "Germaniya. Qish ertagi" dostoni, "Qullar kemasi" balladasi yuksak badiiy kuchidan tashqari, ijtimoiy yo'nalganligi bilan ham o'sha davr o'quvchilarining e'tiborini tortadi.

Shoirning chet eldaligida yozilgan asarlari orasida 1832-yilda yaratilgan "Fransuz ishiari" asari fransuz siyosiy hayotining o'ziga xos yilnomasi sifatida e'tirof etilgan. 1842-yilda bitilgan "Atta Troll" majoziy dostoni alohida e'tiborga molik bo'lib, unda hayvonlar timsoli vositasida tepsa-tebranmas, yurt ravnaqi uchun biror narsa qilishga qodir bo'lmagan millatdoshlar ayovsiz hajv etiladi. Haynening 1854-yilda yaratgan "Lyutesiya" asari ham fran-suz hayotini aks ettirishga bag'ishlangan. Haynrix Haynening ijodiy taqdirida uning "Romansero" (1851), "E'tirof" (1854) she'riy kitoblari alohida ahamiyatga egadir. Bu asarlar nafaqat shoir ijodi, balki nemis millati she'riy tafakkuri taraqqiyotida jiddiy voqea bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurakhmonov, V. (2022). FUNCTIONAL SPECIFICITY OF ALTERNATIVE INTERROGATIVE SENTENCES. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(03), 82-87.
2. Abdurakhmonov, V. (2022). FUNCTIONAL SPECIFICITY OF ALTERNATIVE INTERROGATIVE SENTENCES. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(03), 82-87.
3. Adhamjonov, M. (2022). IMPLEMENTATION OF EFFECTIVE ORAL CORRECTIVE FEEDBACK IN ENGLISH LANGUAGE CLASSES. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 4, 30-33.
4. Адхамжонов, М. (2022). МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. *PEDAGOG*, 1(2), 402-406.

5. Sh.I. Askarova. ОСОБЕННОСТИ БИЛИНГВИЗМА В УСЛОВИЯХ ЯЗЫКОВЫХ КОНТАКТОВ. Eurasian Journal of Academic Research № 2 часть 4, Том 3, 2023. –С. 190-194.
6. Sh. I. Asqarova. NEMIS TILINI O'RGATISHDA NOODATIY PEDAGOGIC TEXNOLOGIYALAR VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. 2022/10/13. Tom 2, № 10. –B.86-88.
7. Zarnigor Muhammadjon Qizi Xalilova. "Semantic-framic structure of family concept" Science and Education, vol. 3, no. 11, 2022, pp. 1349-1352.
8. Xalilova Z. OILA KONSEPTINING SEMANTIK-FRAMIK STRUKTURASI //Talqin va tadqiqotlar. – 2023. – T. 1. – №. 21.
9. Сиддикова, Н. (2023). ХУРШИД ДАВРОН ШЕЪРИЯТИДА ЗАМОН РУҲИ ВА ТАБИАТ ТАСВИРИ. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(19), 334-337.
10. Siddikova, N. (2023). USING EFFECTIVE METHODS TO LEARN GERMAN. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 121-127.
11. SIDDIQOVA, N. (2023). NEMIS TILINI O 'RGANISH UCHUN SAMARALI USULLARDAN FOYDALANISH. *Journal of Research and Innovation*, 1(4), 8-13.
12. AZAMOVNA, F. A. (2023). METHODOLOGY OF THE ENGLISH LANGUAGE AND ITS ANALYSIS. *Journal of Modern Educational Achievements*, 6(6), 323-326.
13. Абдулхаева, Ф. А. (2023). МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. *Scientific Impulse*, 1(9), 1842-1845.
14. Абдилов, Ш. О. (2023). ЎЗБЕК, ТОЖИК, РУС ВА НЕМИС ТИЛЛАРИДА УЙ ҲАЙВОНЛАРИ БИЛАН БОҒЛИҚ БЎЛГАН ЗООНИМ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ. *XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR*, 1(5), 149-152.
15. Oxonjonovich, A. S. (2023). NEMIS TILIDA HAYVONOT DUNYOSI BILAN BOG'LIQ BO'LGAN FRAZEOLOGIZMLAR. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(11), 1-4.